

Yaşlılığın Mekânsallaşması: Kadıköy Moda'daki Bir Apartman Üzerine Nitel Bir Çalışma

Murat Şentürk¹ Hamza Kurtkapan^{2, *}

¹Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Sosyoloji, ² Dr., İstanbul Üniversitesi, Sosyoloji

*Sorumlu yazar, Adres: Sosyoloji Bölümü, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye

E-posta: hamza.kurtkapan@gmail.com

Geliş Tarihi: 20 Haziran 2017 ; Kabul Tarihi: 3 Ekim 2017

doi: 10.24876/senex.2017.1

Künye: Şentürk, M. & Kurtkapan, H., (2017). Yaşlılığın Mekansallaşması: Kadıköy Moda'daki Bir Apartman Dairesi Üzerine Nitel Bir Çalışma. *Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi*, 1, s.4-19.

Özet

Yaşlılığın mekânsallaşması, apartman, sokak, mahalle vb. mekânlarda yaşlı nüfusun artması sonucu ortaya çıkan yeni bir durumu anlatmaktadır. Bu çalışmada, İstanbul Kadıköy ilçesindeki eski yerleşim bölgelerinden biri olan Moda semtinde yaşayan yaşlıların, kullandıkları mekânlarla ilişkilerini incelemek ve ayrıca yaşlıların gündelik hayatlarını nasıl şekillendirdiklerini bir apartmandan hareketle ortaya koymak amaçlanmaktadır. Bu apartmanın yaşlı nüfusun yoğun olduğu bir semtte ve sokakta yer alması ve kendi içinde de neredeyse tamamının yaşlılara ev sahipliği yapması araştırmaya konu edilmesinde etkili olmuştur. Araştırmada nitel araştırma geleneği içerisinde yer alan durum çalışması deseni kullanılmıştır. Bu çerçevede 14 kişi ile derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiş ve apartmanda, sokakta ve semtte gözlemlerde bulunulmuştur. Betimsel analiz yöntemi ile değerlendirilen veriler, Michel De Certeau'nun strateji ve taktik kavramları çerçevesinde değerlendirilmiştir. Yaşlıların, ye rinde yaşlanmanın önemli imkânlarını hâlihazırda kullanabildikleri ancak yaşlılığın mekânsallaşması sürecinde yeni kentleşme dinamiklerinin yaşlıların taktikler gelişmesini sınırladığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler:

Yerinde Yaşlanma • Gündelik Hayat • Yaşlılık Sosyolojisi • Kent Sosyolojisi • Mekânın Sosyolojisi.

The Spatialization of Old Age: A Qualitative Study on an Apartment Building in Kadıköy's Moda District of Istanbul

Abstract

The spatialization of old age describes a novel situation that has appeared as a result of the increasing number of elderly individuals living in apartment buildings, streets, and neighborhoods. In addition to presenting how the daily lives of elderly individuals are shaped through taking one apartment building as an example located in the Moda district of Kadıköy, Istanbul, this study aims to examine the relationship that the elderly living in this same district have with each other and the greater community. Since the district of Moda has a high population of elderly individuals, this specific apartment building's location on the street and in the district and the fact that it houses an almost entirely elderly population were influential while choosing it for examination. Following a qualitative case study design, in-depth interviews were conducted with 14 people to collect their observations on the apartment building, the street, and the neighborhood. Descriptive analysis was used to evaluate the data in line with the concepts of strategy and tactics developed by Michel de Certeau. The results of the study indicate that although elderly are able to take advantage of important aging-in-place opportunities, the dynamics that new urbanization brings to the process of spatializing old age is observed to limits their abilities to develop tactics.

Keywords:

Old age • Aging-in-place • Daily life • Sociology of aging • Urban Sociology • Sociology of Space.

Giriş

Mekânlar, mekânsal ilişkiler ve kentleşme süreçleri farklılaşmaktadır ve bu gelişmeler tıpkı küreselleşme (Phillipson, 2007) gibi yaşlıların mekânla kuracakları ilişkileri de etkilemektedir. Yaşlılık ve mekân ilişkisi yalnızca nüfus artışına bağlı bir biçimde değil mekânda ve kentte yaşanan değişimler ekseninde de ele alınmalıdır. Yeni kentleşme, mekânsal değişimin hızını artırmakta ve niteliksel olarak farklılaştırmaktadır. Değişen yapısı nedeni ile mekânsal koşullar yaşlılar için sürekli yenilenen bir stratejik alan oluşturmaktadırlar. Yaşlı bireylerin bu stratejik alanla nasıl karşılaştıkları ve ne tür taktikler geliştirerek mekânda var oldukları önemlidir.

Kent göçünün yapısal farklılaşması, kent ekonomilerinin sanayiden hizmet sektörüne hızlı biçimde geçişi, kentsel dönüşüm projeleri ve uygulamaları, kent merkezlerindeki soylulaştırma süreci, kentsel ölçeğin giderek büyümesi, kentte yoğunluğun artması ve ayrışma alanlarının çoğalması vb. değişimler yeni kentleşmenin dinamiklerini oluşturmaktadır. Yerleşmeler sisteminde, kentlerin fiziksel yapısında, toplumsal tabakalaşmada ve yönetim anlayışında (yönetim anlayışının yerini yönetim yaklaşımının almasına) yaşanan değişimleri, dünya yerleşmeler sistemindeki dört temel dönüşüm olarak değerlendiren Tekeli (2014, s. 65-67), kentlerin mekânsal bir ağ olarak örgütlendiğine, iş bölümünün, konut ve yerleşim tercihlerinin, çalışma ve yaşam biçimlerinin farklılaştığına dikkat çekmektedir. Ulusal ekonomilerin büyük kentlerin performansları üzerinden yarıştığı yeni yerleşme sisteminde, büyük kentlerde tüm dün-yaya yayılmış üretim koordine edilmekte, yeni üretim biçiminin gerektirdiği karmaşık hizmetler üretilmekte, finansman ile yeniliklerin pazarı olma işlevleri gerçekleştirilmektedir. Yeni üretim biçiminin gerektirdiği üretici hizmetlerin gerçekleştiği bu kentlerde merkezi iş alanlarının çevresinde çöküntü alanlarının soylulaştırılması, yeni orta ve üst orta sınıflar için

kentlerin çeperlerinde kapıları kapalı lüks konut alanlarının inşa edilmesi söz konusudur. Esnek üretime geçilmesi, sanayisizleşmenin yaşanmaya başlamasıyla istihdam piyasasında mavi yakalılarının azalması, beyaz yakalılarının artması ile yeni orta sınıflar yükselmektedir. Bu süreç, yeni bir yaşam ve tüketim biçimini ve mekânlarını oluşturmaktadır.

Yeni kentleşme, bir yandan fiziksel ya da toplumsal koşulları diğerlerinden farklı olan bireyleri içermeye çalışırken, diğer yandan kentleşme dinamiklerinin hızla farklılaşması sonucu dışlayıcı hale de gelebilmektedir. Bu yeni kentleşme süreci, yaşlılığın mekânsallaşmasını da içermektedir. Kentlerdeki yaşlı nüfusun oranı artmaktadır. 2008 yılında kentlerdeki (il ve ilçe merkezleri) yaşlı nüfusun oranı %5,7 iken, 2014 yılında %7,4'e yükselmiştir (TÜİK, 2014, s. 28). Kentlerdeki nüfusun giderek artacağı dikkate alındığında yakın bir gelecekte kentsel alanlarda daha fazla yaşlının olacağı söylenebilir. İstanbul gibi büyük kentlerin tarihi/kadim merkezlerinde yaşlı nüfus giderek artmaktadır (Otrar & Şentürk, 2015, s. 117-120). Yaşlılığın mekânsallaşması; kentlerin genelindeki nüfus artışını içermekle birlikte, kent içinde belirli alanlardaki yoğunlaşmanın bir sonucu olarak tanımlanmaktadır. Yaşlılığın mekânsallaşması apartman, sokak, mahalle vb. mekânlarda yaşlı nüfusun artması sonucu ortaya çıkan yeni bir durumu anlatmaktadır. Bu çerçevede yaşlıların mekânla kurduğu ilişkiler önemli hâle gelmektedir. Yaşlıların yaşadıkları mekân, çevre, konut ve bakım merkezleriyle ilgili araştırmalarda (Andrews & Phillips, 2005; Phillips, Siu, Yeh & Cheng, 2005; Phillipson, 2007) mekânın yaşlı bireye sunduğu uygunluk ve kolaylık ekseninde yaşam kalitesinin yeterli olup olmadığı değerlendirilmektedir. Zira kent mekânlarının fiziksel koşulları yaşlıların yaşam kalitelerini etkileyebilmektedir (Phillips, Siu, Yeh & Cheng, 2005, s. 147-148).

Yaşlıların barınması ve hizmetlerinin karşılanması konularında iki yaklaşım öne çıkmaktadır. Bu

yaklaşımlardan ilki olan “yerinde yaşlanma”, yaşlının evinde kalarak sınırlı da olsa yakın çevresiyle etkileşim içerisinde olmasının yararlı olacağını ve böylelikle topluma tam entegrasyonun gerçekleşeceğini savunurken; “kurumda yaşlanma” olarak tanımlanan ikincisi ise yaşlıların kendi ihtiyaçlarını temin edebildikleri yerleşik bir mekânı (bakımevi, huzurevi) tercih ettiklerini ileri sürmektedir (Kalınkara & Arpacı, 2013, s. 55). Yaşlıların mekânla ilişkisini inceleyen çalışma alanlarından biri de mekân gerontolojisi. Mekân gerontolojisi hem kurumsal bakımı ve yerinde yaşlanmayı hem de yaşlılıkta cemiyet ağları oluşturulmasını incelemektedir (Esendemir, 2016, s. 412).

Yerinde yaşlanma çoğu kez bir evi ifade etse de bu evin içinde yer aldığı fiziksel ve toplumsal çevreyi de içerir. Bu kapsamda ev, apartman, sokak, mahalle ve hatta semt yerinde yaşlanmanın fiziksel ve toplumsal unsurları olarak kabul edilebilir. Yerinde yaşlanmanın; aile ve topluma olumlu etkisi, bireyin fiziksel ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayarak yaşam kalitesini yükseltme “potansiyeli”, mevcut sosyal bağların devamlılığını mümkün kılması, toplumsal dışlanmaya karşı koruma oluşturmasına ek olarak; kurum bakımının yüksek maliyetlerine karşı korunma sağlaması gibi politik ve uygulama yanı güçlü nitelikleri arasında sayılabilir (Kalınkara & Arpacı, 2013, s. 56-57).

Yerinde yaşlanmayla ilgili çalışmalar daha çok yaşlıların evlerinin fiziksel durumlarına ve yaşlılara uygunluklarına odaklanmaktadır (Cook, Martin, Yearn & Damhorst, 2007, s. 202). Ancak konutların dâhil oldukları fiziksel ve sosyal çevre de değerlendirilmelidir (Kalınkara & Arpacı, 2013). Zira yaşam ortamlarındaki yeşil alanlar yaşlıların komşularıyla sosyal açıdan temaslarını olumlu etkilemektedir (Kemperman & Timmermans, 2014, s. 50). Mekânda sosyal alanların varlığı yaşlıların öznel olma hallerini pozitif etkilemektedir (Smith, 2009, s. 146). Bu bağlamda “yerinde yaşlanma, sadece konut olanaklarının iyileştirilmesini

değil, ulaşım, rekreasyonel fırsatların, fiziksel aktivite imkânlarının oluşturulmasını ayrıca sosyal etkileşim, kültürel bütünleşme ve devam eden eğitimi desteklemelidir” (Wahl & Weisman, 2003’den akt. Wiles, Leibing, Guberman, Reeve & Allen, 2011, s. 358).

Yaşlılar gençliklerini geçirdikleri ve alışageldikleri mekânlarda yaşlanmayı sıklıkla tercih etmektedir (Sabia, 2008; Tang & Lee, 2011, s. 460). Bu durumun temel nedenleri arasında kendilerini güvende hissetmek arzusu gösterilmektedir (Tufan, 2003, s. 140). Yaşlılar hasta ve zayıf düştükleri durumlarda bile kendi ev ve sosyal çevrelerinde yaşamayı tercih etmektedir (Smith, 2009, s. 14; Şentürk & Ceylan, 2015). Yaşlanma, sağlık ve mekân çalışmaları; ev/hane ve destek/bakım mekânlarına yaşlıların yüklediği öznel anlam üzerine de yoğunlaşmaktadır (Kearns & Andrews, 2005, s. 16). Mekân kimliği kişinin kendi kimliğinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır (Peace, Holland & Kellaher, 2005, s. 180). Mekân yaşlılar için özellikle eşlerden birinin ölümünden sonra duygusallık üzerinden inşa edilen yeni anlamlar içerebilmektedir (Cristoforetti, Gennai, & Rodeschini, 2011). Yaşlılar için en önemli mekân olan ev, diğer kuşaklardan farklı olarak geçmişle bugün arasında anıların toplandığı, bir çeşit hafıza deposu işlevi görmektedir (Stones & Gullifer, 2016, s. 464).

İnsan ve mekân ilişkisi çerçevesinde (Cook vd., 2007, s. 205) ev ve apartmanda yaşlıların özellikle aile, arkadaş ve komşuları ile sosyal ağların kurulmasının ve güçlendirilmesinin önemli olduğu görülmektedir (Sixsmith & Sixsmith, 2008, s. 224). Yaşlılar yaşadıkları mekânlarda kendileri için sorumluklar üretebilmektedir (Tanner, Tilse & Jonge, 2008, s. 202). Dünyalarının sürekli küçüldüğünü belirten kentli yaşlılar (Cook vd., 2007, s. 205) ev ve iş yerinin dışında yer alan ve “üçüncü mekân” olarak adlandırılan lokanta, berber, kasap ve küçük bakkal gibi mekânlarda hoş karşılanmakta ve rahat etmektedirler. Zira yaşlıların sosyal ilişkilerinde mahallelerindeki

satıcı ve dağıtıcı personel önemli bir yer tutmaktadır. Yaşlılar "geçiş alanı" denilen balkon, bahçe ve cadde gibi alanları kullanmak yoluyla toplumla iletişim kurmaktadır (Gardner, 2011). Ayrıca STK'larda üye veya gönüllü olan yaşlılar yerel sosyal aktivitelere üye olmayanlara oranla daha fazla katılmaktadır (Means & Evans, 2012, s. 1313) ve böylelikle mekânla kurdukları ilişkiler de çeşitlilik kazanmaktadır. Yaşlıların mekânlarda kurdukları yaygın sosyal ilişkiler arasında alışveriş yapma ve arkadaşlarla restoran ve kafelerde buluşma sayılabilir (Cook vd., 2007, s. 205). Yaşlılara bazen arkadaşları, akrabaları ve bazen de komşuları alışverişte yardım etmektedir (Cook vd., 2007, s. 205). Bu tarz yardımlaşma ilişkileri ancak uzun bir süre aynı yerde yaşadığında edinilmekte, yaşlıların sosyal hayatını aktifleştirmekte ve yaşadıkları mekânı anlamlı kılmaktadır.

İleri yaşta evde yalnız kalma ve görece izole olma ile resmi olmayan destekler, komşuluk ilişkileri ve iş yapma kabiliyetinde zayıflama olumsuzluklar arasında sayılabilir. Yerinde yaşlanma hizmet sağlayıcı eş, akraba, bakıcı ve komşular üzerinde gerek maddi ve gerekse manevi yıkım oluşturabilmektedir (Horner & Boldy, 2008; Sixsmith & Sixsmith, 2008). Uzunsürelilikten dolayı yıpranan ve eskiyen evlerin tamir ihtiyacı ve yaşlılar için daha kullanışlı hale getirilmesine duyulan ihtiyaca rağmen; sosyoekonomik durumun kötü olması, ev ve çevrelerinin durumu ve bireysel deneyimler, yaşadıkları mekânın yenilenmesini zorlaştırmaktadır (Renaut, Ogg, Petite, & Chamahian, 2015, s. 1298). Eskiyen evler yaşlanan insanların hayatını zorlaştırmakta ve onlar için tehlike oluşturabilmektedir. Bu evler yaşlıların birçok problem yaşamalarına (düşme vb.) neden olmaktadır. Evde kalmalarının yaşlıları yalnızlaştırdığı ve toplumdan izole ettiği, bilişsel ve fiziksel işlevlerini kayb ettiklerinde çocuklarının ve arkadaşlarının düzenli uğrayamamalarının bakımlarını zorlaştırdığı da yerinde yaşlanmanın olumsuzlukları arasında sayılmaktadır (Timmermann, 2012, s. 24-25).

Yerinde yaşlanmanın olumsuz sonuçlarından biri de yaşlıların sosyal dünyalarının küçülmesiyle evlerine mahkûm edilmesi ve yaşamdan izole olmalarıdır. Toplumsal mekânların yaşlılardan ziyade gençlere uygun olarak organize edilmesi diğer bir sorundur (Nair, 2005, s. 110). Bu durumun farkına varılmasının bir sonucu olarak son zamanlarda kentlerde yaşlılar için kullanışlı mekânlar oluşturması bir trenddir (Smith, 2009, s. 42). Bu bağlamda Dünya Sağlık Örgütü'nün geliştirdiği "Küresel yaşlı dostu kentler kılavuzu"nda, ev/hane düzeni ve dış alan ve binaların yaşlılar açısından düzenlenmesi önemli başlıklar arasında yer almaktadır (WHO, 2007). Böylelikle kentlerin çevresel şartları yaşlıların rahat yaşamalarına uygun hâle getirilmeye çalışılmaktadır.

Bu çalışmada; kurumda yaşlanma, yerinde yaşlanma, mekânsal gerontoloji vb. yaklaşımları Türkiye örneğinde ele almak yerine, sürekli değişen mekânsal ve kentsel strateji alanında yaşlı bireyin hangi taktikleri geliştirdiği ve bu taktiklerle mekânla nasıl bir ilişki kurduğunun araştırılması hedeflenmektedir. Yeni kentleşme sürecinde, yerinde yaşlanma gerçekleşirken yaşlıların gerek konuta gerekse fiziksel çevreye yönelik taktiklerinin ele alınması mekâna dayalı toplumsal ilişkileri kavramaya imkân vermektedir. Böylelikle yeni meydan okumalarla karşılaşan yaşlıların gündelik hayatlarında nasıl bir özne hâline gelmeye çalıştıkları görülebilecektir. Bunu gerçekleştirmek için Michel de Certeau'nun strateji ve taktik kavramlarından hareket edilmektedir. De Certeau'nun (2008, s. 112) stratejiden kastı şudur:

"...güçler arasındaki ilişkilerin ancak bir istek ya da erk öznesinin (işletme, ordu, kent, bilimsel kurum) yalıtılabilir olduğu anda gerçekleştirebileceği oyun ya da hesaplaşmadır (ya da manipülasyondur). Strateji, bir mülkiyet olarak çerçevesi çizilebilecek bir mekânın varlığını ön kabul olarak benimser. Bu mekân, hedeflerden ya da tehditlerden (müşteriler ya

da rakipler, düşmanlar, kent etrafındaki taşra bölgesi, araştırmanın amaçları ve konuları vb.) oluşan dışarıdakiler kümesiyle kurmuş olduğu ilişkileri yönlendirebileceği bir üstür.”

De Certeau (2008, s. 112), stratejinin çerçevesini çizerken “mekâna” vurgu yapmaktadır. Strateji kendine “özel bir erk” ve “istek mekânı” ayırt etmekle başlar. Strateji mekân ilişkileri üzerinden kendini kurmaktadır (De Certeau, 2008, s. 115). De Certeau (2008, s. 113), “bir mülkiyetin var olmamasıyla nitelenen hesaplı eyleme” ise taktik adını vermektedir:

“Taktik mekân olarak sadece ötekinin mekânını kullanır. Bu nedenle yabancı bir gücün yasalarıyla düzenlenmiş haliyle kendisine dayatılan alanda oyununu kurmak zorundadır. Geri çekilme, öngörme ve kendini toparlama konumunda, kendisine mesafeli durmak için kullanabileceği bir yöntem yoktur.”

Buna göre uzam içinde gerçekleşebilen bir hareket olan taktik, bütüncül bir projeye sahip değildir. Kendine dayatılan alanda bulunmak durumunda olan taktik, fırsatlara bağlı olarak hamlelerde bulunur, kazançlarını elde edebileceği, saklayabileceği ve gerektiğinde çıkışını sağlayabileceği bir imkana sahip değildir. Kazandıklarını saklayabilecek bir mekânı yoktur. Taktik bu yönüyle özel durumların, şartların oluşturduğu çatlakları değerlendirerek hamlelerde bulunur, fırsatları kollar. Bu bağlamda taktik zayıfın sanatı olarak nitelenmektedir (De Certeau, 2008, s. 113-114).

Bu çalışmada ele alındığı hali ile strateji, birçok toplumsal aktör ve kentsel faktörün şekillendirdiği yeni kentleşme dinamikleriyle biçimlenen kent mekânıdır. Burada yeni kentleşme dinamiklerinin strateji alanına/kent mekânına etkide bulunduğu söylenmelidir. Strateji bu mekânsal ilişkiler üzerinde kendini var etmektedir. Taktikler bahsedilen değişimler karşısında yaşlı bireylerin gündelik hayatları içerisinde ürettikleri hamleler

olarak tanımlanabilir.

Söz konusu strateji alanında yaşlıların ne tür taktikler geliştirdiği sorusuna İstanbul’un Moda semti¹ ve bu semtte bulunan bir apartman konu edilerek cevap aranmıştır. Alan seçimi öncesinde Kadıköy ilçesinde yaşlı nüfusunun yoğun olduğu üç mahallede (Caferağa, Rasimpaşa, Osmanağa Mahalleleri) gözlem yapılarak doğru bir karar verilmeye çalışılmıştır. İstanbul’un eski ve köklü semtlerinden biri olan Moda (Çolak, 2012, s. 96; Akbulut, 2004, s. 106), yaşlı bireylerin yoğun olarak yaşadığı bir semt olarak değerlendirilebilir.² Görece sosyo ekonomik olarak orta ve üst-orta gelir grubunda yer alan yaşlıların yaşadığı bu semtte, yaşlıların apartman hayatının mekânla kurduğu ilişkide nasıl konumlandığı, apartmandaki sosyal ilişkileri nasıl gerçekleştirdikleri ve mekâna dayalı sorunlara ilişkin ne tür taktikler geliştirdikleri bu araştırmaya konu edilmiştir.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın Modeli

Araştırmacının; gerçek yaşam, güncel sınırlı bir durum ya da belirli bir zaman içerisindeki çoklu sınırlandırılmış durumlar hakkında çoklu bilgi kaynakları aracılığıyla derinlemesine bilgi topladığı ve bir durum betimlemesi yapmasına imkân veren durum çalışması araştırması (Creswell, 2015, s. 97) bu nitel araştırmanın desenidir. İyi bir durum çalışmasının söz konusu duruma ilişkin betimleme içermesi analizin anlaşılması için önemlidir. Araştırmanın sonucu hem bir betimlemeyi hem de araştırmacının ortaya çıkardığı temaları içerebilir (Creswell, 2015, s. 98). Bu araştırmada da bulgular betimlenerek belirli temalar dahilinde ele alınmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırma verisi, İstanbul/Kadıköy/Moda semtinde oturan yaşlılardan toplanmıştır. Araştırmaya konu edilen 1971 yapımı Apartman

beş katlı, asansörlü ve bahçelidir. Sokağın köşesinde yer alan bu apartman; konum itibarıyla eczane, postane, muhtarlık, park, market, Barış Manço Müzesi gibi sosyal mekânlara, cami ve kilise gibi ibadet alanlarına yakın bir konumda bulunmaktadır. Apartman görece üst sosyoekonomik düzeyin yer aldığı bir mahallede yer almaktadır. Moda'daki birçok apartmanda da olduğu gibi oturanların çoğunluğu yaşlı bireylerden oluşmaktadır. Apartmanda toplam 27 daire bulunmaktadır. Bu dairelerin 20'sinde yaşlılar oturmaktadır. Yaşlıların yarısı yalnız (3 dairede bakıcı bulunmaktadır) yaşamaktadır. Apartmandaki 10 kişi 85 yaş ve üzeriyken 15 kişi ise 65-85 yaş arasındadır. Görüşmeler Yusuf Kâmil Paşa Sokağındaki bazı esnaf, postacı, idareci ve apartman sakinlerinden görüşmeyi kabul eden gönüllülerle gerçekleştirilmiştir. Örnekleme için kartopu örneklem yöntemine başvurulmuştur. Görüşülenlerin altısı kadın, sekizi erkektir. Apartman sakinlerinden sekiz, esnaftan dört ve moda semtinde mahalli idarecilerden iki kişi olmak üzere toplamda 14 katılımcıyla görüşülmüştür. Katılımcıların yarısı 65 yaş üstünde ve diğer yarısı da 45-65 yaş aralığında yer almaktadır. Katılımcılara atıflar metin içinde parantez içinde, kod isimler ve tarih belirtilerek yapılmıştır.³

Veri Toplama Aracı

Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmacıya esneklik sağladığı için kullanılmasına karar verilmiştir. Böylece apartmanda oturanların apartman yaşamı hakkındaki, mahalle sakinlerinin de semt ve yaşlılar hakkındaki deneyimleri ve düşünceleri elde edilmiştir. Yaşlıların gündelik hayat pratikleri, alışveriş alışkanlıkları, komşuluk ve sosyal ilişkilerini ortaya koyabilecek şekilde görüşme formu hazırlanmıştır. Formun hazırlanmasında ön saha gözlemlerinin ve araştırmasının yanı sıra ilgili literatürden yararlanılmıştır. Derinlemesine görüşmelerin yanı sıra araştırmada gözlem tekniği de kullanılmıştır ve gerek apartmanda ve

sokakta gerekse semtin farklı mekânlarında uzun süreli gözlemlerde bulunulmuştur.

Verilerin Toplanması

Verilerin toplanması aşamasında İstanbul Kadıköy'deki muhtarlıklara resmi yazıyla ulaşılmıştır. Olumlu yanıt veren muhtarlıklar içerisinden çalışmamıza uygun olabilecek sokak ve apartman seçimleri yapılmıştır. Çalışma yapılacak bölgede gözlemler yapılmış ve görüşme yapılacak kişilerin tespitinde muhtarlıklardan yardım talep edilmiştir. Veri toplama süreci, Aralık 2014'de yapılan ilk yazışmalarla başlamış, Mart 2015'de sona ermiştir. Gerçekleştirilen iki görüşme dışında yapılan tüm görüşmeler ses kayıt cihazıyla kayıt altına alınmıştır. Araştırmanın etik kurallar dahilinde yürütülebilmesini sağlamak ve katılımcıların güvenini kazanmak için görüşmeye başlamadan önce, katılımcılar çalışma hakkında bilgilendirilmiş ve onayları alınmıştır. Görüşmeler katılımcıların kendilerini daha rahat ve güvende hissedecekleri düşünülerek esnaflarla kendi çalışma mekânlarında, apartman sakinleriyle muhtarlığın misafirhanesinde ve mahalle sakinleri ile de Moda Gönüllüleri Derneği'nde gerçekleştirilmiştir.

Verilerinin Analizi

Durum çalışması araştırmalarında verilerin analizi aşamasında önce betimleme ardından temaların analizi gelmektedir. Bu çerçevede araştırmacı durumun bağlamını ortaya koyduktan sonra ortaya çıkan temaları analiz etmektedir (Creswell, 2015, s. 101). Bu çerçevede öncelikle ses kayıtları deşifre edilerek araştırmacı tarafından analize hazır hale getirilmiştir. Araştırmada, katılımcılara kimliklerini korumak amacıyla birer takma isim verilmiştir. Daha sonra kodlama aşamasına geçilerek veriler tekrar okunmak suretiyle sözcük, cümle ya da paragraf bazında bölümlere ayrılarak temalar geliştirilmiştir.

Yaşlılığın Mekânsallaşması: Bir Semt ve Apartman

Bu bölümde “Moda semtinde yaşlı olmak” tanımlandıktan ve yaşlılığın nasıl mekânsallaştığı ele alındıktan sonra değişen mekânsal ve toplumsal koşullarda yaşlılar tarafından geliştirilen taktiklere yer verilmektedir.

Yaşlıların Mekânı Olarak Moda

Katılımcıların bir kısmının Moda’da daha çok yaşlı nüfusun yaşadığına ilişkin kanaatleri bulunmaktadır. Hatta bir katılımcıya göre Kadıköy ve Moda “cidden yaşlı bir semt”tir [14, Başak, K, 50, Mahalle]. Yaşlılığın mekânsallaşması sakinlerin değerlendirmelerine yansımıştır.

Moda’da yaşlı nüfusun artışının nedenleri sorulduğunda katılımcıların bir kısmı, Moda’da otopark sorununun olması nedeniyle çalışan gençlerin civar semtlere gitmesi olarak aktarmışlardır. Katılımcıların bazıları ise çocuklarının yurtdışında yaşamayı tercih etmelerinin bir sonucu olarak semtteki nüfusun gençleşemediğini ve sosyoekonomik seviye olarak üst sınıfta yer alan yaşlı insanların bir araya toplandığı bir semte dönüştüğünü ifade etmiştir. Katılımcılar ayrıca sanatçı ve yazar gibi “seçkin” insanların Moda’yı giderek daha fazla tercih ettiğini belirtmiştir. Moda’da insanlara mahalleden pek fazla müdahale edilmemesi sanatçı, tiyatrocu, yazar vb. grupların bu bölgeyi tercihinde bir neden olarak gösterilmektedir. Ayrıca Moda’nın görece daha güvenli oluşu da üst gelir grubundaki kişilerin yerleşmelerinde etkilidir. Moda, sosyoekonomik olarak üst düzeydeki yaşlıların olduğu bir semttir:

“Sosyoekonomik seviyenin yüksek oluşuyla başka semtlerden Cihangir gibi yerlerden yaşlı ilerlemiş emekli vb. kişiler Moda’ya gelmektedirler. Moda’da sosyal statüsü yüksek insanlar oturuyor.” [10, Mert, E, 55, Mahalle]

Moda çevresinde çay bahçesi, deniz kulübü,

park gibi alanların olması ileri yaştaki insanların bir araya gelmelerine olanak sağlamakta, onların etkin kalmalarına yardımcı olmaktadır. Moda, sakinlerinin özellikle yaz aylarında bir araya gelip sohbet edebilmelerine ve yürüyüş yapmalarına olanak sağlamaktadır:

“Deniz kulübüne eskiden daha çok gidiyorduk şimdi ayda iki defa gidiyoruz, yemek yiyoruz sonra arkadaşlarımız var sohbet ediyoruz, ayrıca sahilde köşede Moda aile çay bahçesi var orada Moda’nın bütün yaşlı kadınları gençleri gidiyor ama daha çok yaşlılar öğleden sonraları giderler.” [03, Aylın, K, 65, Apartman]

“Eski yerler, deniz kulübü, sahilin yakınlığı, kiraathanelerin oluşu buraya yerleşimi cazip kılan faktörler arasında sayılabilir.” [10, Mert, E, 55, Mahalle]

Eczaneye, sağlık ocağına, markete, dinlenme ve eğlenme alanlarına erişim yaşlı bireyler için Moda’da yaşamayı kolaylaştırmaktadır. Evin eczaneye, güzellik veya berber salonlarına, toplu taşıma olanaklarına, hastaneye, aile hekimine, sinema, tiyatro, gönüllü ve paralı çalışmalar gibi serbest zaman aktivitelerine, dini kurumlara yakın olmasının yaşlı bireyler açısından önem taşıdığına ilişkin değerlendirmeler literatürde de yer almaktadır (Kalınkara, 2000, s.81).

Gündelik Hayatı Kolaylaştıran Bir Mekanizma: Mahalle Kültürü

Birçok değişime rağmen “esnafın büyük oranda varlığını korumasıyla” mahalle kültürünün belirli özelliklerinin sürdüğü semtte, sakinler yoksullardan ve hastalardan haberdar olmakta, mahallede sosyal etkileşim gerçekleşmekte ve birçok katılımcı kendini güvende hissetmektedir. Moda’nın sakinlerinin birbirine aşına olması ve hâl hatır sorması, insanların kendilerini değerli hissetmelerine ve yaşlılıkla ilgili sorunlarla baş edebilmelerine destek olmaktadır:

“...mesela ameliyatımdan sonra, önünden

geçerken, hayrola ne oldu, aksayarak yürüyorum mesela, sorarlar esnaf sorar, ne oldu geçmiş olsun diye, ya da uzun zaman gitmezsek kasap sorar, bir şey mi var niye gelmediniz diye." [02, Çiçek, K, 75, Apartman]

Moda'daki mahalle kültürünün en önemli bileşenlerinden biri "saygıdır". "Güler yüzlü" kasap, "dinlemesini bilen" kapıcı/apartman görevlisi, "nazik ve kibar" berber hatta kurye getiren kargocu Moda'nın bu kültüründen etkilenerek "kibarlaşmışlardır". Poşet taşımaya yardım eden çocuktan, kısa mesafe için söylenmeyen taksiciye kadar birçok sosyal desteğin varlığı yaşlılar için önemlidir. Hayatın zorlaştığı ve yavaşladığı dönemde bu tarz bir sosyal çevre, yaşlılık döneminde temel ihtiyaçlardan birisidir. Mahalle kültürünün yaşlı bireyler için güvenli bir sosyal etkileşim alanı oluşturduğu söylenebilir:

"...Moda'nın insanlarında mütevaziliği var. Burada kültür var, medeniyet var, sen otur evde gönder karını şurada Dondurmacı Ali'den git dondurma al... saat gece birde gider alır gelir kimse sormaz ve karışmaz." [09, Tahsin, E, 70, Mahalle]

Moda'da yaşayan insanların önemli bir kısmının uzun süredir burada ikamet ettiği gözlemlenmiştir. Katılımcıların aktarımları da Moda'nın eski apartmanlarında uzun süreden beri oturan insanların olmasının, komşuların bir araya gelmesine ve dayanışmalarına olanak verdiğini göstermektedir:

"Bizim bina özel bir apartman ilk yapıldığı andan itibaren oturanlar var, kendimi çok şanslı görüyorum, çünkü komşuluk ilişkileri devam ediyor biz apartmana yeni gelenlere (bu yeni gelenler arasında benim oğlum da var) aktarıyoruz. Bir gün benim torunum bana, 'anneanne neden komşumuz yok' dedi, ona dilim döndüğünce anlatmaya çabaladım... çalıştığımız için gibi nedenler saydım. Bir gün binanın

yöneticisi hanımla oturduk karar aldık, her ay bir komşumuzda toplanalım diye, yaşlı insanlar nasıl mutlu oldular." [13, Arzu, K, 50, Mahalle]

Sosyoekonomik ve kültürel olarak üst düzeyde yer alan yaşlıların oturduğu Moda semtinde –her ne kadar son 20 yıldır mekânsal ve toplumsal değişimler yaşansa da– geçmişte kurulan mahalle ilişkileri esnafların varlığı ile belirli özelliklerini hâlâ korumaktadır. Bu durum mahalledeki yaşlıların gündelik hayatını kolaylaştıran –giderek zayıflamakla beraber– bir mekanizma olarak mahalle kültürünü⁴ önemli kılmaktadır.

Dayanışmanın Mekânı Olarak Apartman

Araştırmaya konu edilen bu Apartmanın sakinlerinin önemli bir kısmı yaşlılardan oluşmaktadır. Apartmanın kendisi de "yaşlıdır" ve bazı katılımcılara göre hem apartmanın hem de bireylerin yaşlılığı mekâna ruhunu vermektedir:

"Apartmanın eski oluşunu şuradan biliyorum, asansör sık sık bozuluyor. Bir de örneğin H. bey var, evine gidiyoruz, evinde yaşlılık kokusu var. Eski eşyalar, yaşanmışlık, yaşlı evi derler ya, öyle çok muhteşem bir şeydir." [06, Zühal, K, 45, Apartman]

Apartman içerisinde insanların birbirlerine yardım ettikleri (alışveriş, eşya taşıma vb.) ve birbirlerini koruma güdüsü (takip etme, merak etme vb.) ile hareket ettikleri gözlemlenmiştir. Özellikle yalnız yaşlılar ve bakıcıyla yaşayanları koruma güdüsüne sahip oldukları söylenebilir. Bunlar yaşlılar için sosyal destek imkânlarıdır:

"Görmesen de birbirine biliyorsun orda yardım edecek insanlar N. bey ama çok sessiz, eskiden de sessizce ama eşinin öldükten sonra da sessizleşti, üzülüyorum." [03, Aylin, K, 65, Apartman]

Mahalle kültürü, semte olan bağlılığın yanı sıra apartman ilişkileri ve sakinlerin özellikleri mekânı vazgeçilmez kılmaktadır.

"Burayı satayım da başka yere gideyim gibi

bir düşünceleri yok. Neden mesela bu modayı sevdikleri için, apartmanı sevdikleri için. Apartman uyumlu, ben buraya geldim geleli bir tanesi bile ya... şu daireye git televizyonun sesini çok açmış çoluk çocuk rahatsız ediyor diye şikâyet ettiklerini duymadım. Birisi bir gürültü yapacak yönetim kurulundan izin alır. Bu hafta içi hafta sonu genelde yaşlı olduğu için 9 ile 5 arası çalışma yapılıyor. O saatten sonra usta çalışmak istese de apartman sakinleri çalıştırmaz” [07, Musa, E, 45, Apartman]

Apartmanda yaşlıların çok olması diğer sakinlerin bir kısmı tarafından avantajlı bir durum olarak betimlenmiştir. Yaşlıların apartmanda daha fazla vakit geçirmeleri güvenlik konusunda diğer sakinleri rahatlatmaktadır:

“...yaşlıların etrafında hep bir akrabası bir bakıcısı oluyor çünkü benim bir bebeğim var bunun için apartmana giren çıkanın kimler olduğunu bilmem gerekiyor bu anlamda benim için bu bir avantaj, benim evimdeki bakıcı ile ilgili bir problem yaşarsam onlar duyarlar. A. ablamın kocasının kulağı ağır işitiyor, ondan dolayı televizyonun sesini çok açıyorlar. Ama bu kadarlık olsun.” [06, Zühal, K, 45, Apartman]

Apartmandaki farklı yaş ve sosyokültürel grupların, bakıcıların ve apartman görevlilerinin de bu mahalle kültüründen etkilendiği söylenebilir. Geçmişe uzanan bu kültürel birikimin tüm bu grupları bir etkileşim içerisinde dönüştürdüğü ve yaşlı bireylerin rahat edebilecekleri bir kültürü oluşturduğu ileri sürülebilir. Bu kültürün yanı sıra apartmanın Deniz Kulübü, Moda Çay Bahçesi, belediye parkı gibi donatılara yakın olması buradaki yaşlıların sosyalleşmelerine ayrıca katkı sağlamaktadır. Yaşlılar sadece alışveriş mekânlarını kullanarak değil aynı zamanda semtin sahip olduğu kamusal mekânlardan ve sosyal imkânlardan yararlanarak sosyalleşmektedir. Bu yönüyle apartmanın bulunduğu sokağın ve semtin konumu belirleyicidir.

Mekânda ve Gündelik Hayatta Değişimler ve Taktikler

1960’lı yıllar ile birlikte hem mekânsal hem de toplumsal açıdan farklılaşmaya başlayan Moda’nın 1990’lardan sonra nüfus yapısında da değişimler yaşanmıştır. Kentin farklı alanlarından gelen nüfusun yanı sıra kent dışından da göç aldığı söylenebilir. Bu değişim sürecinde İstanbul’un eski ve köklü yerleşim yerlerinden biri olan Moda’da, zamanla bazı sokaklar daralmış ve otopark alanları sınırlanmıştır. Yol kenarlarına park eden araçlar da eklenince, acil ulaşım gereken durumlarda çeşitli güçlükler yaşanmaktadır:

“Ambulans sorumluluğu belediyede görüşme imkânınız oldu mu arabaları park ettikleri için geçemiyorlar itfaiye de aynı şekilde M. Bey bundan bir ay evvel bir yangın oldu, sabahın köründe bizim apartmanın yanında itfaiye giremedi buralara...” [03, Aylin, K, 65, Apartman]

Moda’da kafe ve kafe-bar sayısındaki artışla birlikte gürültülü ortamların arttığı katılımcılar tarafından sıklıkla dile getirilen hususlar arasındadır. Kadıköy metrosuyla beraber gelen kalabalıkların bölgedeki hareketliliği ve gürültüyü artırdığı da ifade edilmektedir. Kadıköy’e erişimin kolaylaşmasıyla birlikte artan yoğunlaşma ve tüketim mekânlarının artması, Moda’nın hem esnaf yapısında hem de gündelik hayat akışında önemli değişimler yaratmıştır. Tüketim mekânlarının artması, bazı esnafın dükkanlarını küçültmesine veya kapatmasına neden olabilmekte, bu durum semtteki ilişkileri dönüştürmektedir. Gündelik hayatta da semtin daha yoğun bir yerleşim alanına dönüşmesi ve gece-gündüz ritminin farklılaşması Moda’nın yaşlı sakinleri açısından önemli zorlukları beraberinde getirebilmektedir. Bu durum, huzur ve sükûnet isteyen yaşlılar için dikkate alınması gereken bir sorun olarak katılımcılar tarafından sıklıkla zikredilmektedir.

Moda’nın çarşıya ve alışveriş mekânlarına yakın

bir yerleşim alanı olması yaşlıların kentsel yaşama entegre olmasında kolaylaştırıcı unsurlardır. Ancak trafik nedeniyle ve kaldırımların işgali sonucu kent içinde yürümek zorlaşmaktadır. Bu zorluklara rağmen yaşlıların alışverişe zaman ayırdıkları, bu faaliyeti günlük aktivitelerinin önemli bir bileşeni hâline getirdikleri söylenebilir. Alışverişe yüklenen anlam ve alışveriş yaptıkları esnaftan beklentiler, yaşlıların yaşamlarını nasıl sürdürdüklerini göstermektedir:

“Emeklilik öncesinde alışverişimi karşıyızdaki marketten yapardım, çünkü vaktimiz yoktu. Ama emekli olduktan sonra alışverişe daha çok vaktimiz olduğu için civardaki marketlere gidebiliyoruz. Marketteki çalışanlar bana isimle hitap ediyorlar, hoş geldin abla diyorlar.” [03, Aylin, K, 65, Apartman]

Çalışma hayatında alışveriş için zaman bulamayan bireyler, emeklilik sonrasında alışveriş için zaman bulabilmekte hatta bu pratiği bir çeşit sosyal yaşamda tutunabilme ve etkileşimi sürdürebilme aracı olarak kullanmaktadırlar. Boş vaktin artması alışveriş üzerinde daha fazla düşünmeyi sağladığı ve bu etkinliğin bir çeşit oyalanma zamanı olarak değerlendirildiği ve işe yararlık duygusunun tatmini için kullanıldığı söylenebilir:

“Emeklilikte daha önce yapmadığım bir sistem içerisinde alışveriş yapıyorum, ihtiyaçları günlük ihtiyaçlar ve periyodik ihtiyaçlar şeklinde ayırma tabi tuttum. Taze sebzeler, meyveler kuru bakliyat gibi devamlı olmayan periyodik olarak alınan şeyleri listeleyip onları ayda bir alışveriş yapıyorum. Alışveriş yaptığım malzemeleri bütün marketlerde fiyat listesi kontrolü yaparak alırım. Bunu daha ucuza daha kaliteli bir mal almak amacıyla olduğu gibi bunun yanında vaktim boş olduğu için oyalanmak amacıyla da yaparım.” [01, Hüseyin, E, 85, Apartman]

Apartmanda, apartman görevlisinin üstlendiği roller arasında alışveriş yapma da bulunmaktadır. Özellikle malzemeleri taşımakta güçlük çekileceği

düşünüldüğünden apartman görevlileri market alışverişinde yardımcı rolü üstlenmektedir. Bu arada kimi katılımcılar çevre marketleri gezerek uygun alışveriş listesini hazırlayarak apartman görevlisinin o listedeki ürünleri tespit edilmiş yerlerden temin etmelerini istemektedirler:

“Sabahat teyze arada bir çıkıyor dolaşıyor. Marketlere geziyor. Alınacak bir şey gördüğü zaman onu yazıyor. Bana şunu şurada gördüm onları al diyor. Ufak tefek şeyleri alıyor ama taşıyamayacağı şeyleri bana söylüyor ben de gidip alıp getiriyorum.” [07, Musa, E, 45, Apartman]

Apartman görevlilerinin marketlerdeki kişileri tanımaları, alışveriş süreçlerinde kolaylık sağladığı için yaşlılar bazen kendileri yapmak yerine alışveriş için apartman görevlilerini görevlendirebilmektedir:

“...marketten bir şey almak istediğiniz zaman kapıcı aracılığıyla market siparişleri gönderiyor. Sizin gitmenize gerek kalmıyor. Ben mesela gidip bir şişe süt aldığım da, benden depozito ister ama kapıcıyla göndereceğim dediğim zaman benden depozitoyu istemiyor. Kapıcıyı tanıyorlar, beni tanımıyorlar.” [01, Hüseyin, E, 85, Apartman]

Diğer taraftan yaşlı bireylerin hareket kabiliyetlerindeki azalma da alışveriş pratiklerini etkileyen önemli süreçlerden biridir. Satın aldıklarını taşımakta zorlananlar, dışarı çıkmakta güçlük yaşayanlar siparişlerini sanal marketlerden gerçekleştirmektedirler:

“Market malzemelerini taşıyamıyorum sanal marketten ısmarlıyorum deterjanları sabunları oradan alıyorum, ama bu arada market malzemeleri gönderdiği elamanlar moda semtine göre başka türlü çocuklar getiriyorlar.” [03, Aylin, K, 65, Apartman]

Yaşlılar gündelik hayatlarında alışverişini, dışarı çıkmak ve kamusallaşmak için bir taktiğe dönüştürebilmektedirler. Ancak fiziksel olarak alışveriş yapamayacak durumda olan yaşlılar

ise apartman görevlilerinden destek almakta veya esnafla kurduğu ilişkileri bir taktik olarak kullanabilmektedir.

Yalnızlığın Giderilmesinde Mahalle Kültürü ve Mekânsal Paylaşımlar

Yalnız olmak yaşlıların en büyük korkularından biridir. Yalnızlık sosyal ilişki noksanlığı ve/veya ilişkilerdeki kalitesizlik anlamına gelebilir. Ancak yalnızlığı dıştan tespit etmek zordur. Yalnızlık kişinin iç dünyasında meydana gelen bir durumdur (Tufan, 2003, s. 185). Moda'daki yaşlıların bir yalnızlık durumuyla karşı karşıya oldukları ama bu durumu aşmak için bazı taktikler geliştirdikleri söylenebilir:

“(Modada) Yaşlıların genelde yalnız olduklarını söylemek mümkün yalnızlar tabii ki hasta olduklarını da söylemek mümkün. Modadakiler yalnızlık açısından nispeten biraz daha şanslı diyebiliriz.” [02, Çiçek, K, 75, Apartman]

Mahalle kültürünün bir parçası olan esnafların dükkanları yaşlı bireyler için yalnızlığın giderilmesinde önemli işlevler üstlenmektedir:

“Bazen sohbet etmek için, et alma bahanesiyle gelip otururlar, burada yalnız insanlar da var, emekli doktor, cerrah emeklisidir. Kimsesi olmadığından bakkalda, sucuda, kasapta, oturur sohbet eder biz de mahallelerimiz deriz hoş karşılarız.” [11, Mehmet, E, 45, Mahalle]

Moda'daki yaşlılar, esnaftan sadece alışveriş yapmazlar aynı zamanda muhabbet etmek için hâl hatır sormak ve vakit geçirmek için de esnafa uğramaktadırlar. Yaşlının çevresindeki arkadaş ve komşularından oluşan sosyal ağın yararlı ve etkili bir destek sağlaması, bu desteğin saygınlık, moral artışı ve yaşamdan tatmin, stres verici olaylara tampon olması, başa çıkma davranışlarında olumlu katkılarda bulunması söz konusudur (Kalınkara, 2011, s.171). Yaşlıların esnaf ziyaretleri bir taktik olarak tanımlanabilir. Yaşlıların çok olduğu yerlerde mahalle kültürü ve

esnaf-müşteri ilişkisinin önemli bir etkileşim alanı olarak değerlendirilebilir.

Yaşlıların Yardımcıları: Apartman Görevlileri

Mahalle esnafının yanı sıra hem yalnız hem de bakıcıyla ya da ailesiyle yaşayan yaşlı bireylere yardımcı olan kişilerin başında apartman görevlileri gelmektedir. Apartman görevlileri yaşlı bireyleri gözeten mahalle kültüründe merkezi öneme sahip kişiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Apartman içi sorunlarda, alışverişlerde, yaşlıların bakıcılarının taleplerinde vb. durumlarda apartman görevlileri önemli roller üstlenebilmektedir. Örneğin bakıcılar sorun yaşadıklarında doğrudan apartman görevlilerine ulaşmaktadırlar:

“Bizim apartmanda aşağı yukarı 6-7 tane bakıcıyla yaşayan yaşlı var. Yanlarındaki bakıcılara ben çok yardımcı oluyorum. Gece gündüz acil bir şey oldu mu bakıcıları hemen bana gelirler. Ben de beraber giderim yardımcı olurum.” [07, Musa, E, 45, Apartman]

Yaşlıların talepleri ve evde olmadıkları zamanlarda ev işleri genellikle apartman görevlileri tarafından yerine getirilmektedir:

“Musa Bey'de anahtarlarınız var. Mesela biz bir yere gittiğimiz zaman evimize gelip çiçekleri sular” [03, Aylin, K, 65, Apartman]

“Herkesin anahtarı bendedir hatta Aynur ablanın anahtarı bendedir. Bir yere giderler, güvenirlere. Aynı kendi evim gibi girerim çıkarım, gece yarısı da arayabilirler.” [07, Musa, E, 45, Apartman]

Yaşlılar, komşuluk ilişkilerinden mutlu olmakla birlikte misafirlerini evlerinde ağırlamak konusunda güçlü yaşamaktadırlar ve çoğu zaman ağırlamanın yükünü göze alamamaktadırlar. Misafir ağırlamak durumunda kaldıklarında ise ikramın hazırlanması konusunda apartman görevlilerinden destek almaktadırlar. Apartman

görevlisi ek hizmet sunmakta ve misafirler için çay vb. hazırlığı yaptığını belirtmektedir:

“Misafirleri geldiği zaman yardımcı oluruz poğaçaya, börek vesaire çayın yanında ikram etmek için yanında çoluğu çocuğu yok bizler varız.” [07, Musa, E, 45, Apartman]

Apartmanda yaşayan yaşlıların en önemli yardımcılarının apartman görevlileri olduğu görülmektedir. Temel vazifelerinin yanı sıra yaşlıların ve bakıcılarının yanında olan apartman görevlileri Moda semtinin önemli sosyal tiplerinden birini oluşturmaktadır. Bu durum üzerinde mahalle kültürünün yanı sıra semtin yaşlılarının sosyoekonomik düzeyleri de etkili olmaktadır. Zira buradaki yaşlılar, ekonomik anlamda apartman görevlilerinin hizmetlerinin karşılığını verebilecek sosyal sınıfta yer almaktadırlar. Diğer bir deyişle yaşlılar ve apartman görevlileri arasında bir karşılıklı ilişkisinden söz edilebilir. Bu anlamda görece üst sosyoekonomik düzeyin yaşadığı bir mahallede yer alan bu apartmandaki yaşlıların geliştirdikleri taktiklerin sınıfsal konumlarıyla yakından ilişkili olduğu söylenebilir.

Sonuç Yerine

“Yaşlı bir semt” olan Moda'da, yaşlıların uzun bir süredir yerleşik olması gündelik hayatları için önemli bir imkândır. Moda'nın kentteki konumu –merkeze erişebilirlik, sosyal donatı alanlarının olması, esnaf nedeniyle mahalle kültürünün varlığı, saygıyla bütünleşik bir yaşama kültürünün ve sosyal destek mekanizmalarının bulunması– yaşlıların taktik geliştirmelerini sağlamaktadır. Diğer taraftan kentin bütünündeki kentleşme süreci, ulaşımın merkeze erişimi kolaylaştırması ve kent merkezinin belirli toplumsal sınıflar (Moda'da bir mutenalaştırma sürecinden bahsedilebilir) tarafından kullanılmasıyla daha değerli hâle gelmesi, nüfusun yoğunlaşması, kalabalığın ve gürültünün fazlalaşması ve tüketim mekânlarının hızla artması strateji alanını farklılaştırmakta ve yaşlıların taktik geliştirmesini

zorlaştırmaktadır. Bu gelişmeler stratejinin yeniden kurulmasına işaret ederken yaşlıların – hâlâ taktikler olsa da– giderek taktik geliştirme kabiliyetleri azalmaktadır. Bununla birlikte semtteki esnaf ve sakinler, yaşlıların kamusal yaşama ilişkin iki taktik geliştirmesine imkân vermektedir: Yaşlılar alışveriş ve sosyalleşmek için esnaflarla yakın bir ilişki içerisindedir. Bahsedilen kentsel değişimler nedeniyle – sosyal donatı alanları olsa da– yaşlılar kamusal mekânları kullanmakta zorlanmaktadır. Yaşlıların konutlarında ise gündelik hayata ilişkin hemen her sorunda apartman görevlilerinin önemli bir rol üstlendiği görülmektedir. Ayrıca apartmanlarda çoğunlukla yaşlıların oturmasının hem yaşlıların kendi arkadaşlarına hem de yetişkinlerin yaşlılara yönelik sosyal destek sağladığı söylenebilir. Kamusal mekânda ise esnaflarla iletişim kurarak bir çeşit yalnızlıkla baş edebilme taktiği geliştirmektedir. Yaşlılar, hem apartmanda hem de semtte, yaşlılığın mekânsallaşması sürecinde yeni taktikler geliştirerek stratejiye müdahale etmeye çalışmaktadır. Yaşlıların orta, üst-orta gelir grubunda yer almalarına rağmen taktiklerin geliştirilmesinde mekân ve mekâna dayalı toplumsal ilişkiler önemli bir konumdur. Daha çok yaşlıların evlerinin fiziksel durumlarına ve yaşlılara uygunluklarına odaklanan (Cook vd., 2007, s. 202) yerinde yaşlanma çalışmalarında mekânsal değişimler ve buna bağlı olarak gelişen toplumsal farklılaşma dikkate alınarak yaşlılık ve mekân ilişkisine odaklanması gerekmektedir.

Yaşlıların yaşamlarının önemli bir kısmını sürdürdükleri mahallede ve evde kalmaları yaşamlarını daha nitelikli bir biçimde sürdürmelerine olanak tanımaktadır (Sabia, 2008; Tang & Lee, 2011, s. 460). Bununla birlikte yeni mekânsal ve toplumsal süreçlere uygun olarak yaşlılığın mekânsallaştığı alanlara uygun politikalar ve uygulamalar geliştirilmesi gerektiği söylenebilir. Bu bağlamda mekân ve kentler yaşlılara göre örgütlenmiş olmadığı için, sosyal çevre ve mekân yaşlıların ihtiyaçlarına göre yeniden

uyarlanmalıdır (Kalaycıoğlu, 2003, s. 23). Özellikle yeni kentleşme dinamikleri ve eğilimleri dikkate alınarak bu sürecin olumsuz etkilerinden yaşlıları koruyacak ve taktik geliştirme potansiyellerini var kılabilecek önlemler geliştirilmelidir.

Yaşlıların Moda ve incelenen Apartman örneğinde mekânla ve mekâna bağlı gelişen ve biriken mahalle kültürü ile duygusal bir bağ kurdukları söylenebilir. Hem kendi yaşantılarına/anılarına hem de semtin geçmişinin ve bugününün yarattığı güçlü birikime önemli ölçüde bağlıdırlar. Yaşlı nüfusun sayısı arttıkça daha sık karşılaşılabilecek olan yaşlılığın mekânsallaşmasının yeni kentleşme süreçleriyle ilişkisini ele alan daha kapsamlı araştırmalara ihtiyaç bulunmaktadır.

Notlar

1. Moda temelde Caferağa mahallesinin merkezde olduğu zaman zaman farklı mahallelerin de bir kısmını kapsayan alan için kullanılan bir semt adı olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle Moda'dan bahsedilirken bir semt, buradaki yaşama kültüründen bahsedilirken "mahalle kültürü" kavramı kullanılmıştır.

2. Moda'nın yer aldığı Kadıköy Caferağa Mahallesi'nin Toplam Nüfusu: 24.312 kişi bu Nüfusun 4.824'ü 65 üstü kişilerden oluşmaktadır ve 65+ nüfusun toplam mahalle nüfusuna oranı ise %19,84'dir (TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, 31Aralık 2014).

3. Çalışma grubu bilgileri ve kod tablosu Tablo 1'de sunulmuştur. Kodlama şu şekilde gerçekleştirilmiştir: [14, Başak, K, 50, Mahalle]. İlk numara katılımcının sıra numarasıdır, sonrası sırasıyla şu şekilde ilerlemektedir: Katılımcının takma ismi, yaşı ve mekânsal konumu (Mahalle/Apartman).

4. Mahalle kültürü, geçmişe duyulan nostaljik bir özlem olarak değerlendirilmemelidir. Bu türden bir özlem duygusunu içerse de farklı dönemlerde birbirine yakın oturan insanların geliştirdiği ortak yaşama kültürü olarak tanımlanması yerinde olacaktır. Bu çalışmada "mahalle kültürü" kavramı, herhangi bir döneme ve belirli bir mekânsal ve toplumsal ilişkiler bütününe özgü kılınmadan kullanılmaktadır.

Kaynakça

- Akbulut, M. R. (2004). Kentsel Tarih Araştırmalarında Bilgi Teknolojilerinin Kullanımıyla Yeni Bir Yöntem Geliştirilmesi (Kentsel Dönüşümde Kaos Kuramı ve Kadıköy-İstanbul Örneği), Doktora Tezi, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Andrews, G. J. ve Phillips, D. R. (2005). "Geographical studies in ageing: progress and connections to social gerontology" pp. 7–12 in *Ageing and Place: Perspectives, policy, practice*, (Ed.) Gavin J. Andrews, David R. Phillips, London: Routledge.
- Certeau, M. D. (2008). *Gündelik hayatın keşfi, I: eylem, uygulama, üretim sanatları* (1. bsk.). Ankara: Dost Kitabevi.
- Cook, C. C., Martin, P., Yearns, M., & Damhorst, M. L. (2007). Attachment to "Place" and Cop-ing with Losses in Changed Communities: A Paradox for Aging Adults. *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 35(3), 201–214. <http://doi.org/10.1177/1077727X06296794>
- Creswell, J.V. (2015). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş yaklaşıma Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni* (2. baskı), Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Cristoforetti, A., Gennai, F., & Rodeschini, G. (2011). Home sweet home: The emotional construction of places. *Journal of Aging Studies*, 25(3), 225–232. <http://doi.org/10.1016/j.jaging.2011.03.006>
- Çolak, Ş. (2012). Kamusal Alanda Kentsel İç Mekanlar: Kent Mobilyaları ve Moda Sementi Üzerine Bir Analiz ve Tasarım Önerisi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Esendemir, Ş. (2016). Türkiye'de Yerinde Yaşlanma ve Mekan Gerontolojisinin Temel Parametreleri, *Sosyoloji Dergisi* 36(2), s. 411- 429 doi. [org.10.16917/iusosyoloji.284544](http://doi.org/10.16917/iusosyoloji.284544)
- Gardner, P. J. (2011). Natural neighborhood networks — Important social networks in the lives of older adults aging in place. *Journal of Aging Studies*, 25(3), 263–271. <http://doi.org/10.1016/j.jaging.2011.03.007>
- Horner, B., & Boldy, D. P. (2008). The benefit and burden of "ageing-in-place" in an aged care community. *Australian Health Review*, 32(2), 356–65.
- Kalaycıoğlu, S., Tol, U.U., Küçükural, Ö., Cengiz, K. (2003). Yaşlılar ve yaşlı yakınları açısından yaşam biçimi tercihleri. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Raporları.
- Kalınkara, V. (2000). *Antropoloji ve yaşlılık*, Ankara: Nobel.
- Kalınkara, V. (2011). *Temel gerontoloji yaşlılık bilimi*. (G.Erkan ve V. Işıksan, Ed.) Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu.
- Kalınkara, V. & Arpacı, F. (2013). Yerinde Yaşlanma. VII. Ulusal Yaşlılık Kongresi kitabı içinde (s.54-60). Karabük: Karabük Üniversitesi ve YASAD.
- Kearns, R. A. & Andrews, G. J. (2005). "Placing aging: Positionings in the study of older people" pp. 13–23 in *Ageing and Place: Perspectives, policy, practice*, (Ed.) Gavin J. Andrews, David R. Phillips, London: Routledge.
- Kemperman, A., & Timmermans, H. (2014). Green spaces in the direct living environment and social contacts of the aging population. *Landscape and Urban Planning*, 129, 44–54. <http://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2014.05.003>
- Means, R., & Evans, S. (2012). Communities of place and communities of interest? An exploration of their changing role in later life. *Ageing & Society*, 32(08), 1300–1318. <http://doi.org/10.1017/S0144686X11000961>
- Nair, K. (2005). "The Physically aging body and

- the use of space" pp. 110–117 in *Ageing and Place: Perspectives, policy, practice*, (Ed.) Gavin J. Andrews, David R. Phillips, London: Routledge.
- Otrar, M., Şentürk, M. (2015). *Araştırma Metodolojisi, İstanbul'da Yaşlanmak İstanbul'da Yaşlıların Mevcut Durum Araştırması*, (Ed.) Murat Şentürk, Harun Ceylan, 128–229. İstanbul: Açılım Kitap.
- Peace, M. S., Holland, C., Kellaheer, L. (2005). "Making space for identity" pp. 188–204 in *Ageing and Place: Perspectives, policy, practice*, (Ed.) Gavin J. Andrews, David R. Phillips, London: Routledge.
- Phillips, David. R., Oi-Ling Siu, Anthony Yeh, & Kevin Cheng. 2005. "Ageing and the Urban Environment." pp. 147–163 in *Ageing and Place: Perspectives, policy, practice*, (Ed.) Gavin J. Andrews, David R. Phillips, London: Routledge.
- Phillipson, C. (2007). The 'elected' and the 'excluded': Sociological perspectives on the experience of place and community in old age. *Ageing & Society*, 27(3), 321-342. doi:10.1017/S0144686X06005629
- Renaut, S., Ogg, J., Petite, S., & Chamahian, A. (2015). Home environments and adaptations in the context of ageing. *Ageing & Society*, 35(06), 1278–1303. <http://doi.org/10.1017/S0144686X14000221>
- Sabia, J. (2008). There's No Place Like Home. *Research on Aging*, 30(1), 3–35.
- Sixsmith, A., & Sixsmith, J. (2008). Ageing in Place in the United Kingdom. *Ageing International*, 32(3), 219–235. <http://doi.org/10.1007/s12126-008-9019-y>
- Smith, A. E. (2009). *Ageing in urban neighbourhoods: place attachment and social exclusion*. Portland, OR: Policy.
- Stones, D., & Gullifer, J. (2016). "At home it"s just so much easier to be yourself': older adults' perceptions of ageing in place. *Ageing & Society*, 36(03), 449–481. <http://doi.org/10.1017/S0144686X14001214>
- Şentürk, M., Ceylan, H. (2015). *İstanbul'da Yaşlanmak İstanbul'da Yaşlıların Mevcut Durum Araştırması*, İstanbul: Açılım Kitap.
- Tang, F., & Lee, Y. (2011). Social Support Net-works and Expectations for Aging in Place and Moving. *Research on Aging*, 0164027511400631. <http://doi.org/10.1177/0164027511400631>
- Tanner, B., Tilse, C., & Jonge, D. de. (2008). Restoring and Sustaining Home: The Impact of Home Modifications on the Meaning of Home for Older People. *Journal of Housing For the Elderly*, 22(3), 195–215. <http://doi.org/10.1080/02763890802232048>
- Tekeli, İ. (2014). Türkiye'yi anlamının yolu kentlerini ve demokrasisini tanımaktan geçiyor. *Doğu Batı*, 67, 63–84.
- Timmerman, S. (2012). To "age in Place or not... That is Question, *Journal of Financial Service Professionals*. Jan2012. vol. 66, issue:1, p. 24-26.
- Tufan, İ. (2003). *Modernleşen Türkiye'de yaşlılık ve yaşlanmak: yaşlanmanın sosyolojisi*. İstanbul: Anahtar Kitaplar.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2014). *İstatistiklerle yaşlılar 2014*. Ankara: Yazar.
- WHO | Global age-friendly cities: a guide. (2007). Retrieved March 29, 2016, from http://www.who.int/ageing/publications/age_friendly_cities_guide/en/
- Wiles, J. L., Leibing, A., Guberman N., Reeve, J., & Allen, R. E. S. (2011). The meaning of "aging in place" to older people. *The Gerontologist*, 52(3), 357-366.

Tablo.1: Katılımcılara Ait Genel Bilgiler

No	Kod	Cins.	Yaş	Medeni Durum	Eğitim Durumu	Mekânsal Konumu	Yerleşik Olma Süresi	SED	Açıklama
01	Hüseyin	E	85	Evli	Üniversite	Apartman	45	Üst	Apartman Yöneticisi
02	Çiçek	K	75	Evli	Lise	Apartman	45	Üst	Emekli Öğretmen
03	Aylin	K	65	Evli	Üniversite	Apartman	28	Üst	Emekli
04	Naci	E	70	Bekar	Üniversite	Apartman	45	Üst	Emekli Mimar
05	Jale	K	45	Evli	Üniversite	Apartman	4	Üst	İş Kadını
06	Zühal	K	45	Evli	Üniversite	Apartman	5	Üst	Avukat
07	Musa	E	45	Evli	İlkokul	Apartman	26	Alt	Kapıcı
08	İsmail	E	65	Evli	Lise	Mahalle	35	Orta	Emekli Öğretmen
09	Tahsin	E	70	Evli	İlkokul	Mahalle	35	Orta	Kuru Temizlemeci
10	Mert	E	55	Evli	İlkokul	Mahalle	20	Orta	Berber
11	Mehmet	E	45	Evli	Lise	Mahalle	15	Orta	Kasap
12	Şaban	E	55	Evli	Lise	Mahalle	20	Orta	Postacı
13	Arzu	K	50	Evli	Üniversite	Mahalle	35	Üst	Muhtarlık Heyetinden
14	Başak	K	50	Evli	Üniversite	Mahalle	35	Üst	Muhtarlık Heyetinden